

TUMAČENJE BIBLIJE U CRKVI

Značenje dokumenta Papinske biblijske komisije

Marinko Vidović, Split

U travnju godine 1993. Papinska biblijska komisija (PBK) predstavila je javnosti dokument naslovljen *Tumačenje Biblije u Crkvi*.¹ Ovdje želimo našoj javnosti predstaviti glavne smjernice ovog Dokumenta, a prije toga vidjet ćemo što o njemu kažu Papa Ivan Pavao II.² i kardinal Joseph Ratzinger, prefekt Kongregacije za nauk vjere, koji je potaknuo rad na Dokumentu i napisao mu predgovor.

1. Papa i Ratzinger o Dokumentu

Ističući nauk II. Vatikanskog sabora o presudnoj važnosti tumačenja Sv. pisma za kršćansku vjeru i život Crkve (usp. DV 21), Papa s radošću pozdravlja Dokument kao plod trajnog napora i pažnje koju crkveno učiteljstvo pridaje svetopisamskoj problematici.

Pri tom ukratko iznosi doprinose i smjernice dviju prethodnih biblijskih enciklika, ističući da je znanstveni egzegetski rad utemeljen i zahtijevan od same naravi Božje riječi, naime od stvarnosti Utjelovljenja, tajne sjedinjenja božanskog i ljudskog u pisanoj riječi i u osobi Isusa Krista iz Nazareta. Istraživanje ljudske uvjetovanosti Božje riječi kompleksna je ali nužna zadaća svakog egzegete koji se pri tom oslanja na jezične, književne i hermeneutske znanosti, te na razne društvene znanosti.

Ipak, ističe Papa, znanstveni pristup nije jedini, a pogotovo ne dostatan za tumačenje Pisma koje je, zbog karizme bogonadahnuća specifično. Pisano u Duhu, u Duhu mora biti i tumačeno. A poučljivost Duhu konstitutivno je vezana uz vjernost Crkvi i crkvenoj predaji u kojoj Pismo niče i čiji je izričaj. Egzegetski rad pomaže i u službi je dozrijevanja suda Crkve, koja je, pod vodstvom učiteljstva, zadnja norma autentičnog tumačenja (usp. DV 12).

¹ Dokument se pojavljuje u godišnjicama dviju značajnih biblijskih enciklika: stogodišnjici enciklike *Providentissimus Deus* (18. 11. 1893), Pape Lava XIII, i pedesetogodišnjici enciklike *Divino afflante Spiritu* (30. 9. 1943), Pape Pia XII. U vremenu između ove dvije enciklike papinsko učiteljstvo je više puta očitovalo svoj interes za svetopisamsku problematiku. Tako je, 1902. Lav XIII. formirao Biblijsku komisiju; 1909. Pio X. je utemeljio Biblijski institut u Rimu; 1920. Benedikt XV. obilježio je 1500. godišnjicu smrti sv. Jeronima enciklikom o tumačenju Biblije. Ovakav izričit poticaj papinskog učiteljstva na proučavanje Biblije našao je svoju potpunu potvrdu na II. Vatikanskom saboru u dogmatskoj konstituciji o Božanskoj objavi *Dei verbum* (18. 11. 1965).

² Papa se izjasnio o Dokumentu u govoru održanom 23. travnja 1993. pred Kardinalskim zborom, Diplomatskim zborom akreditiranim kod Sv. Stolice, članovima PBK i profesorskim zborom Papinskog biblijskog instituta, prigodom komemorativne audijencije o godišnjicama dviju spomenutih biblijskih enciklika svojih prethodnika.

Kao glavne odlike novoga Dokumenta Papa spominje *otvorenost duha* u kojem je pisan³ i njegovu *uravnoteženost i umjerenost*⁴. Dokument dostatno ističe univerzalnu usmjerenost biblijske poruke, kako u pogledu vremena⁵, tako i u pogledu prostora⁶.

Zaključujući svoje viđenje novoga Dokumenta, Papa ga naziva izvrsnim pomagalom u službi Riječi Božje i naroda Božjega, značajnom pomoći teologiji, liturgiji i ekumenizmu, te otkriva u njemu veliki doprinos naporima Crkve da odgovori težnjama i teškoćama suvremenog svijeta.

Prema sudu kardinala Ratzingera, novi Dokument predstavlja dobro utemeljen pregled aktualnih metoda u egzegezi i nudi orijentaciju u pogledu njihovih mogućnosti i ograničenja. Značajna je pomoć za ispravno tumačenje i razumijevanje Pisma, a velika mu je odlika otvorenost novim vidicima.

2. Struktura Dokumenta

Najlakši put do uočavanja cjelovitog sadržaja nekog spisa jest izdvajanje njegove strukture. Novi je Dokument, uz uvod i zaključak, podijeljen u četiri cjeline: 1. metode i pristupi⁷ u tumačenju Sv. pisma; 2. hermeneutska pitanja⁸; 3. karakteristične dimenzije katoličkog tumačenja Sv. pisma i 4. tumačenje Biblije u životu Crkve.

3. Sadržaj dokumenta

U izlaganju sadržaja Dokumenta slijedimo njegovu strukturu.

3.1. Uvod

Uvodeći nas u Dokument, PBK daje pregled postojećeg stanja u egzegezi i naznačuje ciljeve koje njime želi postići.

³ Svim metodama, pristupima i čitanjima, koja se danas upotrebljavaju u egzegezi priznata je dostatna valjanost pri cjelovitom tumačenju biblijskog teksta.

⁴ Nijednom od dva glavna smjera tumačenja teksta (dijakronično i sinkronično) nije dana prednost niti isključiva valjanost, nego su prikazani kao harmonični, komplementarni i nezaobilazni u cjelovitom iznošenju istine Pisma u cilju zadovoljenja legitimnih zahtjeva suvremenog čitatelja.

⁵ Ovakva univerzalnost Pisma ostvaruje se *aktualizacijom*, tj. trajnim procesom prilagodbe biblijske poruke suvremenom mentalitetu i izričaju.

⁶ Prostorna univerzalnost biblijske poruke ostvaruje se procesom *inkulturacije*, tj. tumačenjem teksta u kontekstu kulture, civilizacije, jezika, običaja, mentalnih sklopova, itd., koji su vlastitost i osobitost svakog pojedinog naroda.

⁷ Pod "metodom" Dokument podrazumijeva čitav niz ili sklop znanstvenih postupaka pri tumačenju tekstova; pod "pristupom" (tal. *approccio*) podrazumijeva istraživanje vedeno točno određenom i posebnom točkom gledišta.

⁸ Hermeneutika je znanost o principima tumačenja nekog teksta. Ustanovljuje različite smislove teksta (noetika), traži njegov autentični smisao (heuristika) i načine njegova izlaganja (proforistika). Tumačenje teksta koje slijedi ove principe zovemo *egzegezom*.

Najprisutnija i najraširenija metoda u tumačenju Sv. pisma danas jest *povijesno-kritičko istraživanje* koje, kako samo ime kaže, posebnu pažnju posvećuje povijesnom razvoju svetih tekstova ili tradicija (= *diakronia*). Ali, ova metoda sve više se kombinira s razumijevanjem tekstova iz perspektive sadašnjega vremena (= *sinkronia*), u filozofskom, psihoanalitičkom, sociološkom i političkom ključu. Pluralizam metoda osim što kod mnogih izaziva zbnunjenost, kod nekih rezultira i odbacivanjem bilo kakvog znanstvenog pristupa Pismu.

Sagledavši stanje, PBK vidi cilj Dokumenta u vrednovanju postojećih metoda i naznačavanju puta kojim se stiže do onog tumačenja Biblije koje najviše odgovara njezinom božansko-ljudskom karakteru.

3.2. Metode i pristupi pri tumačenju

Kao riječ Božja u ljudskom izričaju, Pismo nužno zahtijeva upotrebu *povijesno-kritičke metode* u njegovu tumačenju. Kroz različite i susljedne etape,⁹ ova metoda osvjetljuje proces nastanka biblijske Objave i to na znanstven način, služeći se što je moguće objektivnijim znanstvenim aparatom. Otvorila je novi pristup Bibliji, pokazujući je kao zbirku spisa koji ponajčešće, poglavito u SZ, nisu djelo jednog auktora, nego imaju svoju dugu pretpovijest. Doprinosi točnijem razumijevanju istine Pisma ukoliko razdvaja povijesnu i ljudsku uvjetovanost Božje riječi od njezine trajne poruke. Ograničena je i manjkava jer, usmjerujući svoj interes samo na smisao tekstova u povijesnim okolnostima njihova nastanka, može nedovoljno vrednovati druga moguća značenja koja se očituju u kasnijim razdobljima biblijske Objave i povijesti Crkve, ili može isključiti iz svog horizonta sve ono što nadilazi čisto ljudsko. Ovom nedostatku priskaču u pomoć metode sinkronijske egzegeze, ali nikada na način da odbace povijesno kritičku metodu.

Među metodama sinkronijske egzegeze posebnu pažnju privlače retorička, narativna i semiotička analiza tekstova.

*Retorička analiza*¹⁰ pristupa tekstu kao govoru koji u sebi sadrži tri ključna elementa: govornik (ili auktor), govor (ili tekst) i slušateljstvo (ili destinatari). Različite relacije između ovih elemenata određuju i različit smisao teksta. Retorička analiza vrednuje Bibliju kao uvjeravajuću poruku obdarenu dinamizmom formacije¹¹, a

⁹ Navodimo ih onako kako ih egzegeza upotrebljava, ne vodeći računa o povijesnoj kronologiji pojedine etape. Najprije nastoji ustanoviti izvorni tekst (= *critica textus*); zatim prelazi na književnu kritiku (= *Literarkritik*), tj. lingvističku i semantičku analizu na temelju koje ustanovljuje izvore teksta, njihovu kronologiju, književne vrste ili oblik (= *Formgeschichte*), izvorni smještaj u život (= *Sitz im Leben*) i povijesni razvoj do konačnog zapisivanja kakav nalazimo u kritičkim izdanjima Biblije (= *Redaktionsgeschichte*).

¹⁰ Sjetimo se da je retorika definirana kao umijeće sastavljanja uvjerljivih govora.

¹¹ Pogrešno je u Bibliji gledati *samo* očitovanje istine, njezinu informativnu dimenziju.

opasnost je da se ograniči samo na stilistička zapažanja, ili da u isključivosti ostavi mnoga neriješena pitanja.

Budući da su pripovijedanje i svjedočanstvo temeljni modalitet komunikacije među osobama, karakteristični su i za Sv. pismo kojemu kao takvome pristupa *narativna analiza*. Posebno je pažljiva na misaonu, tematsku, aktersku (nosioci radnje) nit koja ujedinjuje različite izvještaje i na pripovjedačevu točku gledišta. Njoj je specifikum uočavanje svijeta vrijednosti kojeg tekst želi komunicirati čitatelju i odgovara samoj naravi biblijskih tekstova, a opasnost je da primjenjuje unaprijed skrojene modele, da nastupi ekskluzivistički ili da ne vrednuje doktrinalnu, premda kasniju, obradu sadržaja pojedinih biblijskih izvješća.

Semiotička analiza poštuje pravilo da je svaki jezik sustav unaprijed određenih odnosa (F. de Saussure). Temelji se na tri principa: imanencije¹², strukture smisla¹³ i gramatike teksta¹⁴. Ova analiza je korisna ukoliko vrednuje razne i na prvi pogled neuočljive i nevažne datosti teksta, ali je opasna ukoliko, nošena principima strukturalističke filozofije, negira izvantekstualne, drugim riječima, povijesne subjekte i odnose. Biblija jest i ostaje riječ Božja u povijesti, upravljena ljudima i po ljudima. Zatvoriti se ovoj dimenziji znači formalizirati njezin sadržaj i onesposobiti se za uočavanje njezine poruke.

Nakon govora o sinkroničnim metodama, u nastavku je riječ o sinkroničnim pristupima Pismu. Navode se ponajprije kanonski i rabinski pristup koji vrednuju čimbenik *Tradicije* kao konstitutivni element cjelovitosti i jedinstva Biblije.

Kanonski pristup tumači svaki pojedini tekst u svjetlu svetopisamskog kanona, naime u svjetlu cjelovite Biblije kao pravila vjere unutar zajednice vjernika. Poteškoće ovoga pristupa su neujednačenost kanona unutar raznih konfesija¹⁵, te različito gledanje na kanon, u smislu vrednovanja njegovog završnog oblika (B. S. Childs) ili vrednovanja kanona u procesu njegovog povijesnog formiranja (J. A. Sanders). Kanonski pristup je ispravna reakcija na pretjerano

---

¹² Po ovom principu svaki tekst kao cjelina ima određeni smisao i nema potrebe pozivati se na njemu izvanjske datosti kao što su auctor, destinatari, itd.

¹³ Po ovom principu značenje teksta se izvlači iz konstitutivnih elemenata teksta i njihovih međuodnosa, npr. transformacija početnog stajališta, poistovjećenje s različitim vrijednostima, suprostavljanje, itd.

¹⁴ Po ovom principu kroz razne gramatičke kategorije utvrđuju se različite razine smisla. Svedene su obično na tri: narativna razina (promjene stanja unutar narativnog procesa), diskurzivna razina (nositelji radnje, upravni i neupravni govor, vremena i mjesta radnje, vrijednosti koje tekst podržava i propagira ili kojima se suprostavlja) i logičko semantička razina (utvrditi nutarnju, dubinsku logiku koja upravlja tekстом).

¹⁵ Razlike između katolika, s jedne strane, i židova i protestanata, s druge strane, odnose se na sedam knjiga: Tob, Suci, Mudr, Sir, Bar, 1-2 Mak i dijelovi Est i Dn. Židovski kanon je jednak protestantskom, premda im je različito numeriranje knjiga. Knjige koje smo naveli za katolike su deuterokanonske, a protestanti ih drže apokrifima, dakle ne ubrajaju ih u svoj kanon.

naglašavanje hipotezama skrojenog izvornog teksta kao da je samo on autentičan, i vrlo dobro vrednuje *analogia fidei* kao ispravan kontekst tumačenja kanonskih tekstova.

Rabinski pristup ili, bolje rečeno, židovske interpretativne tradicije uvažavaju očitu i od nikoga pobijanu činjenicu da je Biblija formirana u židovskoj religiozno-kulturnoj sredini. I prvi prijevodi, a oni su već tumačenje teksta, plod su židovskog genija (Septuaginta¹⁶ i targumi¹⁷), i prva tumačenja (midraši¹⁸) plod su židovskih pisaca koji se pri tom služe raznim egzegetskim postupcima¹⁹ koji imaju što reći svakom egzegeti. Ipak različiti kronološki i kontekstualni smještaj židovskih komentara²⁰ bitno utječe na drugačiji pristup Bibliji i njezino tumačenje u odnosu na kršćanski pristup.

Osim duge povijesti nastanka, biblijski tekst ima i dugu povijest tumačenja. Razna tumačenja Biblije vrednuje egzegetski pristup utemeljen na učincima (*Wirkungsgeschichte*) koje je tekst tijekom povijesti stvarao. Dva su temeljna principa ovoga pristupa: književnost²¹ i asimilacija²². Po ovim principima vrednuje se uzajamni utjecaj teksta na čitatelja i obrnuto. Tekst izaziva reakcije čitatelja na raznim razinama, a čitatelj, kao član određenog društva, mentaliteta ili tradicije, pristupa tekstu s određenim sebi svojstvenim pitanjima. Ovakva uzajamnost je plodna za razumijevanje teksta, a najveći joj je nedostatak autonomnost i isključivost.

Bitna komponenta komuniciranja Božje riječi jest ljudski čimbenik. Razumljivo je stoga da društvene znanosti, poglavito sociologija, antropologija i psihologija, mogu doprinijeti boljem razumijevanju pojedinih njezinih vidova.

Sociološki pristup vrednuje razne sociološke datosti biblijskog teksta. Suvremeni modeli sociološke znanosti primjenjivi su u egzegezi samo kada računaju dostatno s Biblijom kao knjigom koja odražava povijesno društveni ambijent daleke prošlosti. Nedostatak

---

16 Najznačajniji prijevod SZ na grčki za potrebe židovske aleksandrijske dijaspore.

17 Parafrazirani prijevod biblijskih tekstova na aramejski, načinjen u Palestini i Babilonu za potrebe sinagoge.

18 Po sebi termin midraš označava metodu tumačenja Pisma i plod ove metode. Uglavnom je homiletskog karaktera. U množini *midrašim* označava relativno kasne biblijske komentare.

19 Rabbi Eliezer, na koncu II. st. posl. Krista, određuje 32 pravila (*middot*) za egzegezu. Tako, npr. tumačenje po približavanju odlomaka na temelju istih riječi zove se *gezerah sawah*.

20 Židovska religioznost definira narod i životnu praksu polazeći od objavljenog spisa i usmene tradicije, dok kršćansku zajednicu okuplja vjera u Gospodina Isusa, umrlog, uskrslog i sada život, koji je Mesija i Sin Božji.

21 Po ovom principu određeni tekst postaje književni onog trenutka kada ga čitatelj oživotvoruje, usvajajući ga.

22 Po ovom principu usvajanje teksta na individualnoj ili zajedničarskoj razini vođeno različitim područjima ljudskog zanimanja (književno, umjetničko, teološko, ascetsko, mistično...), znatno doprinosi njegovom cjelovitijem i boljem razumijevanju.

svakog sociološkog pristupa čini njegovo veće vrednovanje ekonomskog i institucionalnog nego li osobnog i religioznog aspekta ljudskog postojanja.

Slično sociologiji koja naglašava institucionalne aspekte ljudskog postojanja, *antropološki pristup* vrednuje njegove druge vidove, kao što su jezik, umjetnost, religija, slavlja, blagdani, plesovi, mitovi, legende, odjeća, ukrasi i sve što je predmet etnografskog istraživanja. Kao takva, antropologija omogućava razlikovanje trajnih elemenata biblijske poruke koji imaju svoje temelje u ljudskoj naravi od onih privremenih i uvjetovanih kulturnim posebitostima. Ukoliko nastupa s isključivošću, nije sposobna uočiti posebne sadržaje Objave.

Biblijski tekstovi su i plod životnog iskustva i pravila ponašanja među ljudima. Ovaj njihov aspekt vrednuje *psihološko-psihoanalitički pristup*. Mnoge dimenzije ljudskog bića, a poglavito religiozna, nisu dostupne čisto pojmovnom razmišljanju te bivaju izražene simboličkim izričajem. Psihologija i psihoanaliza su otvorile novi put razumijevanju simbola i kao takve znatno doprinose boljem razumijevanju višedimenzionalnosti biblijske poruke. Nedostatak ovog pristupa očituje se kao prekoračenje granica njegove kompetentnosti, upotreba temeljno drugačije orijentiranih psiholoških pravaca²³ i previdanje povijesnog karaktera biblijske Objave, tj. njezine dimenzije jedincatog i neponovljivog događaja.

I druge društvene znanosti, osim navedenih, mogu biti korisne u tumačenju Biblije, ali samo pod uvjetom respektiranja vlastitih ograničenja u kvalificiranju ljudske osobe.

Kako tumačenje teksta u ne maloj mjeri zavisi od mentaliteta i preokupacija čitatelja, neizbježno je da neki pristupi Bibliji stavljaju naglasak na suvremene tijekove misli. Dva su takva pristupa koja su sve prisutnija u novije vrijeme: liberacionistički i feministički.

Liberacionistički pristup utemeljen je na teologiji oslobođenja, koja je kompleksan fenomen novijeg datuma. Prakticira čitanje Biblije u funkciji konkretnih društvenih potreba naroda, zanemarujući izvorni kontekst biblijskih tekstova. Temeljni principi tumačenja bivaju izokrenuti: umjesto da se konkretna realnost osvjetljuje svjetlom Božje riječi, ona postaje normom osvjetljenja Božje riječi. Takvo tumačenje je tendenciozno, jednostrano, analiza inspirirana materijalističkim doktrinama, a trascendentalna eshatologija Pisma zamjenjuje se zemaljskim eshatologijama.

U temelju *feminističkog pristupa* stoje suvremeni feministički pokreti borbe za prava žene. Pojavljuje se u tri temeljna oblika: radikalnom, neo-ortodoksnom i kritičkom. Radikalni odbacuje svaki auktoritet Biblije, tvrdeći da je androcentrički pisana i usmjerena. Neo-ortodoksnici nastupa s pozicija traženja kanona u kanonu kako bi

²³ Npr. ateistička psihologija i psihoanaliza nije sposobna uočiti datosti vjere i kao takva neprikladna je u pristupu biblijskim tekstovima.

u prvi plan doveo ono što Biblija govori u prilog suvremenog shvaćanja oslobođenja žene i njezinih prava. Kritički revalorizira svete tekstove, tvrdeći da androcentrizam nije plod izvorne biblijske misli nego kasnijih zastranjenja po principu: povijest pišu pobjednici. Budući da žene pristupaju Bibliji s novim upitima, pozitivno su doprinijele njezinom razumijevanju. Ipak, nijedna pa ni ova tendenciozna egzegeza ne može ispravno pristupiti tekstu, jer glavninu svojih teza potvrđuje argumentom *ex silentio*.

Na koncu govora o egzegetskim metodama Dokument se osvrće i na *fundamentalističko čitanje Biblije* čiji je prvotni princip doslovno čitanje i tumačenje svetih tekstova u svim njihovim detaljima. Odbacuje se svaki znanstveni pristup Bibliji u ime ideološkog²⁴, a ne biblijskog čitanja nekih biblijskih istina. Ovaj pristup zatvara oči pred činjenicom da u samoj Bibliji postoje naknadna i kasnija odčitavanja-prečitavanja pojedinih odlomaka, vođena promjenjenim povijesnim prilikama. U ime principa *sola scriptura* odbacuje se predaja, a time i temeljna istina Pisma, poglavito NZ, koje je formirano unutar Crkve kao izričaj i norma njezine vjere. U krajnjim posljedicama fundamentalizam predstavlja samoubojstvo misli i svakog napretka.

3.3. Hermeneutska pitanja

Nužnost hermeneutike, tj. tumačenja teksta za danas, utemeljena je na samoj naravi Biblije i na povijesti njezina tumačenja. Novija filozofska hermeneutika²⁵ stavlja u prvi plan učinke subjektivnosti ljudske spoznaje, poglavito povijesne spoznaje. Reakcija je na povijesni pozitivizam i na težnju da se Bibliji pristupi kriterijima objektivnosti koji se koriste u prirodnim znanostima, a Biblija donosi već protumačene događaje. Istina je da pravilno razumijevanje teksta zavisi o stapanju horizonata²⁶, ali je isto tako istina da specifična materija Pisma traži i specifičnu hermeneutiku. Pismo se ne razu-

²⁴ Kao da riječ Božja nije izrečena u ljudskom izričaju sa svim uvjetovanostima određene epohe.

²⁵ Principe i primjenu ove hermeneutike nalazimo posebno u djelima R. Bultmanna, H. G. Gadamera i P. Ricoeura. Prema Bultmannu, razumijevanje nekog teksta nije moguće izvan okvira određenih pretpostavki (*Vorverständnis*) koje su djelatne kao životni odnos (*Lebensverhältnis*) tumača s onim što tekst govori. Gadamer razvija teoriju hermeneutskog kruga. Razumijevanje nekog teksta jest plod stapanja čitateljevog horizonta s horizontom teksta (*Horizontverschmelzung*), a moguće je samo u okviru temeljne istovjetnosti afiniteta (*Zugehörigkeit*) čitatelja i teksta. Kružnost (=dijalektičnost) hermeneutskog procesa stoji u činjenici da nije moguće odrediti koji je od ovih dvaju horizonata vremenski i spoznajno prvotni. Horizont teksta utječe i mijenja horizont čitatelja i obrnuto. Ricoeur inzistira na distancama u hermeneutskom procesu. Prva distanca postoji između teksta i auktora teksta, naime, jedanput napisan, tekst postaje samostalan u odnosu na auktora. Druga distanca postoji između teksta i čitatelja zbog čega se pravo značenje teksta otkriva tek u kontekstu njegove aktualizacije, usvajanja od strane čitatelja.

²⁶ Već su stari bili svjesni ovoga kada su rekli da Pismo koje je u Duhu napisano treba u istom Duhu i tumačiti.

mijeva samo razumom, nego razumom prosvjetljenim i vođenim vjekom, življenom u zajednici Crkve koju vodi Duh. Ovakva hermeneutika otkriva i govori o različitim razinama smisla u Pismu, a upravo na tome inzistiraju suvremene jezikoslovne znanosti i filozofske hermeneutike²⁷.

Kao primjer višeznačnosti biblijskog teksta, Dokument spominje tri smisla: literarni, duhovni i *sensus plenior* (=puniji smisao).

*Literarni smisao*²⁸ je temeljan svakome tekstu. Rezultat je samih riječi u tekstu, ali uz veliki oprez na jezične figure (metafora, alegorija, usporedba, simbol, hiperbola...). Pogrešno ga je uvijek vezati uz fakticitet onoga što se opisuje. Nije niti jedan niti statičan. Podložen je dinamici prečitavanja u novim kontekstima koji određuju njegovo razumijevanje. Biblija i nastaje upravo u ovoj dinamici, u uvjerenju da će zapisani tekst biti svjetlo života za buduće generacije. Da se izbjegne pretjerani subjektivizam u određivanju literarnog smisla najvažnije je ustanoviti smisao koji mu daje auktor²⁹, jer sve drugo što se iz teksta izvlači mora biti sukladno ovom smislu.

Duhovni smisao, u kontekstu kršćanske vjere, jest plod čitanja tekstova u Duhu Svetom i u svjetlu Kristova Pashalnog otajstva koje je vrhunac Objave i ispunjenje Pisma. Ako je različit od literarnoga smisla, a ne mora biti, onda je riječ o prijelazu na višu razinu stvarnosti koja je u kontinuitetu i sukladnosti s literarnim smislom. Prijelaz se ostvaruje stavljanjem u odnos triju različitih stvarnosti: biblijskog teksta, Pashalnog otajstva i konkretnih okolnosti života u Duhu. Ovakav prijelaz isključuje individualističko i pretjerano alegorijsko³⁰ tumačenje.

Relativno novijeg datuma³¹ jest naziv puni smisao (lat. *sensus plenior*) kojim se označava dubinski smisao teksta, koji Bog hoće, a koji ljudski auktor nije dovoljno jasno izrazio. Otkriva se izučavanjem pojedinih riječi u svjetlu kasnije Objave, u Bibliji ili Predaji. Temelj mu je uvjerenje da Duh Sveti, glavni auktor Biblije, može voditi ljudskog auktora na takav način da njegove riječi izriču istinu koju on ne shvaća u svoj dubini. U novim kontekstima i kasnije otkrivaju se mogući smislovi nekoga izričaja koje je izvorni kontekst ostavljao u sjeni.

²⁷ Potrebno je ovdje istaknuti da višeznačje biblijskog teksta nije novijeg datuma niti plod suvremenih hermeneutskih nastojanja. Već u XIII. st. nailazimo na poznati distih Augustina iz Danske koji zgodno izražava ovo višeznačje: *Littera gesta docet, quid credas allegoria, moralis quid agas, quid speres anagogia*.

²⁸ Ne smije ga se nikada zamijeniti ili pobrkati s doslovnim smislom!

²⁹ Ovdje je na djelu povijesno-kritička metoda.

³⁰ Ovakvo tumačenje dominira u Aleksandrijskoj školi i u velikom dijelu zapadne egzezeze do XVII. st. Polazi od principa da je SZ figura u kojoj je anticipiran NZ. Služi se alegorijom, tropologijom i anagogijom. Alegorija čita tekstove SZ (izvještaje, institucije, osobe, itd.) kao simbole Krista i njegove Crkve. Tropologijom tekstovi bivaju moralizirani. Anagogijom tekstovi se tumače kao simboli budućega života u sebi ili anticipiranog u kontemplaciji.

³¹ Termin je prvi upotrijebio A. Fernandez godine 1925.

3.4. Karakteristične dimenzije katoličkog tumačenja Pisma

Dokument polazi sa stajališta da katolička egzegeza nema neku svoju, sebi specifičnu metodu. Upotrebljava sve znanstvene metode izučavanja teksta, s posebnosću da to čini u okrilju žive predaje Crkve.

Biblijski tekstovi nižu i izriču Predaju. Način na koji to čine zavisi od kreativnosti svakog pojedinog auktora kojemu je svrha prenijeti istine koje je Bog htio da nam budu predane radi našega spasenja (usp. DV 11). Sama Biblija najbolji je priručnik egzegeze, ukoliko već SZ prečitava starije tekstove u svjetlu novih okolnosti, a posebno ukoliko NZ tumači SZ. Biblijski kriterij egzegeze jest dijalektični odnos Pisma i događaja: Pismo otkriva smisao događaja, a događaji značenje Pisma. Suodnos događaja i Pisma ili Pisma i događaja izvor je Predaje Crkve koja određuje kanon kao mjerilo svoga identiteta (usp. DV 7). U svjetlu *analogia fidei* svatko je tumač Pisma (usp. DV 10; 21), ali ne kao privatna osoba, nego kao član Crkve i vođen vjerom Crkve.

Najviša instanca autentičnog tumačenja Pisma jest učiteljstvo Crkve, jer jedino ono službeno izražava vjeru Crkve (usp. DV 10), a katolički egzeget, djelujući u okrilju Crkve, stavlja rezultate svoga istraživanja na raspolaganje pastirima i vjernicima. Zadnji cilj mu je razjasniti smisao sv. teksta kao riječ koju Bog sada upućuje svojim vjernicima. Katolički egzeget samo je u službi riječi Božje, bilo poučavanjem, bilo znanstvenim publikacijama ili onim za široko čitateljstvo.

Kao poznavalac jedne teološke discipline, egzegeze, katolički egzeget ne smije izgubiti kontakt s ostalim teološkim disciplinama. One su mu horizont pristupa Bibliji, a sa svoje strane nudi drugim teološkim disciplinama za njih temeljne datosti.

Napetosti koje mogu nastati između egzegeze i ostalih teoloških disciplina obično su plod prelaženja granica vlastitih kompetencija. Egzeget treba precizirati značenje teksta u njegovu izvornom kontekstu, povijesnom i kanonskom, a teolog, poglavito dogmatičar, treba sustavnom refleksijom proslijediti biblijske datosti, dakako ne samo njih. Pogrešno je kada Biblija postane samo *dicta probantia* određenih teza.

3.5. Tumačenje Biblije u životu Crkve

Pismo je konstitutivni element Crkve, živa riječ Božja koja govori u njezinoj sadašnjosti i za sadašnjost. Njegova se vrijednost za život Crkve ne iscrpljuje u znanstvenom tumačenju, nego prati Crkvu u povijesnoj i prostornoj univerzalnosti, u promjenjivim vremenskim i prostornim odrednicama njezina života. Ovakvo prisustvo Pisma u Crkvi ostvaruje se naporima aktualizacije i inkulturacije biblijske poruke.

Aktualizacija prati vrijeme, u iskrenosti vjere traži svjetlo biblijske poruke za sadašnje vrijeme. Ostvaruje se u nekoliko uobičajenih i susljednih faza: slušanje riječi Božje iz aktualnog stanja, uočavanje onih vidova teksta koji govore za takvo stanje i njihovo razvijanje kako bi se sadašnje stanje uskladilo sa spasiteljskom voljom Božjom u Kristu.

Inkulturacija prati prostornu raširenost Crkve, a temelj joj je uvjerenje da biblijska poruka nadilazi sve kulture i susreće čovjeka u onoj kulturi u kojoj živi. Ostvaruje se uglavnom u dvije faze: prijevod teksta u jezik razumljiv dotičnoj kulturi i tumačenje u skladu s njezinom osjetljivošću, civilizacijom i mišlju.

Osim ovih oblika, Pismo živi u sadašnjosti Crkve ponajviše u kontekstu liturgije, pastoralne službe ili kao *lectio divina*.

Božja riječ je prisutna u gotovo svim liturgijskim činima, a posebno u slavlju Euharistije i sakramenata. Njezino tumačenje u obliku homilije sastavni je dio euharistijskog slavlja, a konstitutivni dio sakramenata.

U pastoralnoj službi Pismo je prisutno uglavnom u tri momenta: katehezi, propovijedi i biblijskom apostolatu. Kateheza uvodi u razumijevanje Pisma i njegovo plodno čitanje. Propovijed izlaže Pismo kao duhovnu hranu za aktualne potrebe zajednice vjernika. Biblijski apostolat izravno je zauzet za širenje Božje riječi kao izvora života.

Pismo kao *lectio divina* praćena meditacijom, molitvom i kontemplacijom, pojedinačno ili u zajednici, nužna je hrana za učinkovitu i trajnu ljubav koja je izvor svega unutarnjeg života i apostolske plodnosti.

U život Crkve sadašnjeg trenutka spada i njezino ekumensko nastojanje, a Pismo zauzima u njemu vrlo važnu ulogu: zajedničko je i temelj je vjeri svijetu, premda u različitosti kanona i nekih hermeneutskih pristupa.

Ukratko, Crkve nema bez Pisma, a ni Pisma bez Crkve.

3.6. Zaključak

Zaključujući Dokument, PBK sažima njegove temeljne smjernice i ističe pojedine točke.

Prvo što ističe jest nezaobilazna uloga egzegeze u životu Crkve. Ona je i izraz poštovanja Pisma i želje za razumijevanjem Božje poruke čovječanstvu. Zahtjev je Utjelovljenja Božje riječi, kako pismenog tako i onog u osobi Isusa Krista.

Drugo na što Dokument stavlja naglasak jest upotreba povijesno-kritičke metode u egzegezi, barem u njezinim glavnim elementima. Pismo nije direktna Objava nadvremenskih istina, nego svjedočanstvo Božjih zahvata u ljudskoj povijesti. Potrebno je stoga računati i uvijek istraživati povijesnu uvjetovanost Božje riječi.

Preporučujući povijesno-kritičku metodu u tumačenju Pisma, Dokument joj ipak nijeće monopol u egzegezi. Treba biti upotpunjena i drugim metodama koje su sve legitimne i dobre jer, osim u isključivosti, doprinose cjelovitijem shvaćanju istine Pisma.

Temeljna uloga egzegeze, zajedno s drugim teološkim disciplinama, naglašava Dokument PBK o *Tumačenju Biblije u Crkvi*, jest vjerodostojan prijenos sadržaja i poruke nadahnutih Spisa.